

l'inglese *Edward Brown*, fisico e membro della Royal Society, che viene considerato il più importante dei primi viaggiatori ed a cui dobbiamo 3 descrizioni del Lago di Cerknitz in seguito al suo soggiorno nel 1669; l'italiano fisico e naturalista,

Alberto Fortis, famoso soprattutto per il suo *Viaggio in Dalmazia* che, nel dicembre del 1777, incise il suo nome in una colonna di stalagmite nella grotta di Vilenica, allora chiamata Grotta Corniale, alla quale dedicò anche un'accurata descrizione; l'architetto e pittore francese,

Louis François Cassas, che nel 1782 visitò Predjama e San Canziano e fissò le sue impressioni non solo in forma scritta ma dipinse anche una serie di acquerelli di altissimo livello e grande importanza storica;

Karl Friedrich Schinkel, pure lui architetto di fama e professore all'Accademia reale di Berlino, che nel 1803, da ventiduenne, viaggiò in Italia attraversando la Slovenia e descrisse nei suoi diari di viaggio la miniera di Idria, il Lago di Cerknitz, la grotta sotto il castello di Predjama ed anche la Grotta Corniale (oggi Vilenica). Dalla mano di Schinkel derivano inoltre disegni in matita ed inchiostro che raffigurano Predjama e la parte dell'entrata della Grotta Corniale. Poi anche il maresciallo francese ed ex governatore delle Province Illiriche sotto Napoleone, *Auguste Frédéric Lois Viesse de Marmont*, che nell'inverno del 1810 si recò a Postumia e Cerknitz e si ricordò delle visite alla Grotta di Adelsberg e al Lago di Cerknitz nelle sue memorie;

David Heinrich Hoppe e *Christian Friedrich Hornschuch*, due botanisti tedeschi che pubblicavano nel 1818 il loro diario del viaggio nel litorale adriatico (eseguito due anni prima), in cui raccontano le avventure di Joseph Eggenhöfner vissute drammaticamente in occasione della sua scoperta della Grotta di Padriciano (allora Eggenhöfnergrotte);

il ceco, poeta e scrittore, *Jan Neruda*, che descrisse in modo romantico e dettagliato Postumia e la Adelsberger Grotte, Predjama e il Lago di Cerknitz, luoghi che aveva visitato nel 1868;

Sir Richard Francis Burton, il famoso esploratore del lago di Tanganyika, come pure scrittore e traduttore delle "1001 notte", che partì almeno 5 volte tra il 1873 ed il 1889 da Trieste, dove si trovava in veste di console britannico, per le grotte di Postumia e San Canziano. Su queste visite, inclusa la sua presenza al "Grottenfest" (festa della grotta) di Adelsberg a Pentecoste del 1873, si riferisce sua moglie Isabel nella biografia sul marito;

persino *George V*, Re di Gran Bretagna, visitò nel 1887, da principe e ufficiale nella Royal Navy, ancorato colla nave "Dreadnought" nel porto di Trieste, la Grotta di Adelsberg, sulla quale fece nel suo diario una breve ma molto informativa nota;

ed in fine *Ruprecht di Bavaria*, figlio del Re Lodovico III, si ricordò nelle sue memorie dei viaggi nel sud-est d'Europa e nell'Oriente, come pure delle sue visite alla Otoška jama e alla Grotta di San Canziano nel 1894.

Il libro contiene inoltre un'ampia introduzione in due capitoli. Il primo tratta i viaggi in Slovenia nei tempi passati dando un'idea delle circostanze, comodità e scomodità che condizionavano i soggiorni dei viaggiatori. Ma apprendiamo anche che un certo *Thomas Cook*, che organizzò per primo un'escursione turistica attraverso l'Europa, nel 1868 portò 14 inglesi a Postumia e nella Grotta di Adelsberg.

Il secondo capitolo, invece, presenta tutte le grotte e altri siti carsici, che furono metà e soggetto di descrizioni da parte dei viaggiatori tra il 1537 ed il 1900. Qui troviamo inoltre tutti i dati e fatti importanti sulla formazione geologica delle grotte e fenomeni carsici, sulle circostanze che hanno portato alla loro scoperta, sui primi esploratori ma anche sugli inizi dell'usufrutto delle grotte come attrazione turistica, sull'installazione della luce elettrica e sui primi passi verso l'introduzione di un mezzo di trasporto nella Grotta di Adelsberg.

C'è da accennare, infine, ad un elenco utilissimo di nomi di grotte e di luoghi riportati nelle varie lingue (sloveno, tedesco, italiano) e diverse ortografie. Altrettanto informativa risulta una breve compilazione di tutte le unità di misura, in uso nel passato nei vari paesi ai quali appartenevano i viaggiatori, con i rispettivi dati moderni.

Pur essendo un'opera scientifica il libro di Trevor Shaw non è strettamente adatto all'uso esclusivo degli studiosi. Proprio per il suo modo di presentare il materiale antico in forma assolutamente non secca e polverosa si presta infatti anche al lettore profano da interessante ed altrettanto piacevole lettura e permette, sia agli speleologi che non, un vivace, autentico e divertente tuffo nel passato. A differenza però dei viaggiatori di una volta noi possiamo goderci con il libro in mano i luoghi e i posti del Carso Sloveno senza correre il rischio di essere derubati da bande di ladri, che si nascondevano durante la seconda metà del '700 nel fitto bosco esteso tra Planina e Postumia, dove il toponimo "Ravbarkomanda" ce ne parla ancora.

Brigitta Mader

HRVATSKA SREDNJOVEKOVNA DIPLOMACIJA,
Zbornik Diplomatske akademije, Diplomatska
akademija Ministarstva vanjskih poslova Republike
Hrvatske, Zagreb 1999., 284. strani.

U Zborniku pod gornjim naslovom objavljena su izlaganja sa znanstvenog skupa "Hrvatska srednjovekovna diplomacija", održanog u Zadru od 9. do 11. rujna 1998. u organizaciji Diplomatske akademije, Hrvatskog instituta za povijest i Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, te u suradnji s Ministarstvom znanosti i tehnologije Republike Hrvatske, gradom Zadrom i Zadarskom županijom. Uvodni dio Zbornika

sadrži proslav Mladena Andrića i prigodan govor Ive Sanadera o tradiciji hrvatske diplomacije. Objavljeno je ukupno 17 znanstvenih radova.

Zbornik započinje člankom Ive Sanadera Hrvatska diplomacija u suvremenim međunarodnim odnosima, (9-12), u kojem autor sažeto prikazuje nacionalne interese i diplomatsku aktivnost Republike Hrvatske. U radu Diplomacija-politika pregovaranja i sporazumijevanja u hrvatskom ranom srednjovjekovlju (13-25) Neven Budak opisuje česte diplomatske dodire Hrvata s papinskim poslanicima, ali ističe i važnu ulogu svjetovnih osoba, od kojih izdvaja zanimljivu epizodu toparha Dobronje. Diplomacija hrvatskih narodnih vladara (27-42), naslov je članka Milka Brkovića koji, smjestivši dolazak Hrvata u adekvatan diplomatski kontekst, prikazuje diplomatske poteze i postupke Trpimirovića koji sazrijevaju i kao vladari i kao promišljeni političari.

Miroslav Bertoša autor je rada Teritorijalno-gospodarski prijevori i međunarodno dogovaranje: jedan primjer "srednjovjekovne diplomacije". (43-57) Nakon repetitorija srednjovjekovne istarske povijesti čija feudalna rascjepkanost uvjetuje političke odnose, kompleksne pravne posebnosti i osebujne kulturne odrednice, na primjeru Istarskog razvoda, prepoznaje nadilaženje lokalnih sukoba kao i ponudu suživota na prostoru interesa velikih sila. Papinska diplomacija između XV. i XVI. stoljeća (59-80) članak je Silvana Giordana, o nastanku zrele papinske diplomacije koja zahvaljujući ujedinjavajućoj sili i turskoj prijetnji izrasta u respektabilan politički subjekt kojemu je glavni cilj uprisutniti papinski značaj i djelovanje u Europi. Zatim razlaže ustroj i način funkcioniranja diplomacije, slanje diplomata, njihova ovlaštenja i zadatke, načine djelovanja, plaću i korespondenciju s Rimom, kao i organizaciju života na području gdje su bili upućivani.

Attila Zsoldos u članku Izaslanici Arpadovića (81-88) na osnovi povelja kojima su nagrađivani kraljevi dužnosnici, približava svijet njihovog diplomatskog djelovanja. Najvažniji diplomatski partneri su im papa i susjedi. Poslanici su uglavnom bili niži klerici, a nerijetko i velikasi s područja koja su graničila s onima kamo su upućivani. Udio Hrvata u papinskoj diplomaciji (89-118) rad je Jadranke Neralić. Najveći prostor posvećuje prikazu života i aktivnosti Hrvata koji su djelovali u diplomaciji Svete Stolice. Na kraju donosi i biografske podatke o strancima koji su bili visoko pozicionirani u hrvatskim biskupijama. Tomislav Raukar u članku Hrvatska diplomacija u razvijenom i kasnom srednjem vijeku (119-130) istražuje smjernice hrvatske diplomacije na tri razine: kraljevstva, vlasteoskih obitelji i pojedinačnih društvenih zajednica. Zaključuje da do kraja 15. stoljeća nisu postojali uvjeti za istup specifično hrvatske diplomacije.

Članak Franje Šanjeka Ivan Stojković Dubrovčanin (1392./95.-1443.) diplomat i pobornik europskih inte-

gracija (131-141) prikazuje život Ivana Stojkovića, znanstvenika, erudita i razumnog diplomata. Zaključuje da je njegov nemali doprinos baš na duhovnoj integraciji, koju je tad nastojao postići sazivom općeg koncila. U radu Renesansna diplomacija i rat. Primjer pada Bosne 1463. (143-177), Mladen Ančić nalazi razloge opetovanoj tezi o krivnji krstjana u redizajniranoj stvarnosti i fabriciranju dokumenata Nikole Modruškog. Razlog brzog pada Bosne, kao i središte moći koje je utjecalo na Modruškog da krivotvori stvarnost, vidi u Matijašu Korvinu, koji tako postupa, zaključuje Ančić, kako bi se uvjerio, da kao mlad vladar, ne može očekivati ni papinu ni bilo čiju pomoć.

Ivan Prilender u svom radu Diplomacija Dubrovačke Republike: dosezi umijeća (179-191) prikazuje dubrovačku diplomaciju od Zadarskog mira do Mohačkog poraza, u razdoblju u kojem je Dubrovnik izborio svoje pozicije na tri razine: postigao državni suverenitet, gospodarske povlastice i širi teritorij. O poslaničkoj službi i diplomatskom protokolu Dubrovačke Republike u 15. stoljeću (193-204) piše Zdenka Janeković Römer. Promjena položaja Dubrovnika, koji mora uvažavati ugarskog kralja, prijetecu tursku opasnost i novi status grada-republike, stvara i potrebu za nepopularnom, zahtjevnom i odgovornom poslaničkom službom. Biserka Belicza i Zlata Blažina-Tomić u članku Dubrovački liječnici u službi dubrovačke diplomacije u srednjem vijeku i renesansi (205-213) na primjeru liječnika koje je Republika slala u susjedne zemlje liječiti uglednike, pokazuju da su oni važan izvor o zdravstvenim, političkim i gospodarskim prilikama tih zemalja.

Borislav Grgin u članku Biskup Nikola Modruški-papinski poslanik na dvoru ugarsko-hrvatskoga kralja Matijaša Korvina (215-223) prikazuje Modruškog kao istaknutog papinog čovjeka i zaključuje da je njegov sukob s kraljem uslijedio jer se više nisu mogli poklapati interesi kralja i pape. Na kraju se osvrće na glavna Nikolina djela. O zanimljivom aspektu djelovanja plemstva piše Damir Karbić u radu Diplomacija hrvatskih velikaša iz roda Šubića (225-242). Veći dio članka posvećuje centrima političke i vojne moći s kojima su Šubići bili u doticaju. Kratkotrajno ostvaruju većinu namjera u koju svrhu i šalju diplomatske misije: jačaju vlast u Hrvatskoj, ozakonjuju je i integriraju veći dio obale u jedinstvenu cjelinu pod svojom kontrolom. Ivan Jurković u radu Diplomatska aktivnost hrvatskoga plemstva u vrijeme turskoga pritiska na Hrvatsku (243-256), polazi od slabosti kralja Vladislava II. koji se odriče poluga vlasti kojima je Matijaš Korvin održao ravnotežu sila. U nastaloj situaciji vidi mogućnost samostalnog istupa dijela hrvatskog plemstva i njihovo diplomatsko nastojanje u europskim razmjerima.

Diplomatske aktivnosti Zadrana u vrijeme opsade Zadra 1345./46. godine (do odlaska Ludovika I. iz zadarskog distrikta) (257-270) članak je Zorana Ladića o nastojanjima Zadrana da privuku Ludovika I. na svoju

stranu tijekom mletačke opsade 1345./46. Pouzdavajući se u njegovu vojnu silu, kojom može slomiti mletački obruč, Zadranj ustraju u obrani, sve dok diplomatsko umijeće, novčani priloz i Venecijanaca i prvi vojni neuspjesi ne odvrte Ludovika od obećane i namjeravane podrške. Serdo Dokoza u članku Papina diplomacija i dolazak Anžuvina na hrvatsko-ugarsko prijestolje (271-284) iznosi papinski diplomatski "arsenal" nastojanja i suptilnih pritisaka na vrhove dotad nesklonog plemstva i klera u Ugarskoj i Hrvatskoj kojima je papinstvo uspjelo na prijestolje dovesti svog anžuvinskog kandidata.

Prilozi objavljeni u ovom Zborniku kvalitetan su doprinos neistraženim medijskim problemima. I ovime se ukazuje na potrebu za cjelovitim, interdisciplinarnim pristupom srednjovjekovnoj povijesti u kojoj je diplomatska aktivnost njezinih aktera nemali dio onog što nam je uopće sačuvano.

Margareta Matijević

VIVERE IN FRIULI. Saggi di demografia storica (secc. XVI-XIX). Zbral in uredil Marco Breschi. Forum, Udine 1999, 262 strani.

Videmska univerzitetna založniška hiša Forum je s svojimi izdajami v zadnjih letih postala pomemben dejavnik v že bogatem kontekstu furlanske domoznanske publicistike. Pri uresničevanju svojega namena, to je služiti znanstvenemu osvetljevanju regionalne zgodovinske stvarnosti in promociji raziskovalnih doneskov domačega univerzitetnega kot tudi neakademskega raziskovalnega kadra, je bistveno prispevala h kvalitetni ravni zgodovinske produkcije. O tem pričajo številne monografije o družbenih, gospodarskih in kulturno-anthropoloških vidikih Furlanije, ki razkrivajo značilnosti in posebnosti tega prostora ter jih vključujejo v mednarodno znanstveno debato. Gospodarski in družbeni zgodovini je založba namenila tudi posebno knjižno zbirko (*Storia, economia e società in Friuli* - pri znanstvenem svetu sodeluje tudi slovenski kolega dr. Branko Marušič), v okviru katere je kot druga izšla pričujoča monografija. V nasprotju s prvo, o kateri smo poročali v 18. številki naše revije in ki je zajemala širši tematski spekter, se ta osredotoča na historično demografsko problematiko. Zgodovini prebivalstva, vidikom demografskega razvoja in s temi temami povezanim širšim družbeno-gospodarskim aspektom v furlanskem prostoru ter virom in metodam preučevanja te problematike je posvečenih vseh enajst prispevkov, ki so v mnogih primerih sad timskega dela. Tako prihajata do izraza interdisciplinarna zasnova in skupinski značaj historično demografskega preučevanja, v tem primeru pa tudi posebna vzajemnost sodelujočih avtorjev, ki v sklopu

oddelka za statistiko pri ekonomski fakulteti videmske univerze in okrog njega tvorijo zelo "uigrano" delovno ekipo.

Urednik zbornika Marco Breschi v uvodni predstavitvi ugotavlja, da je bilo o problematiki prebivalstva Furlanije v obravnavanem časovnem obdobju že veliko napisanega, kot je razbrati tudi iz začasne bibliografije razprav, ki jo priobčtuje v prilogi zbornika. Splošne poteze furlanskega demografskega razvoja so potemtakem na dlani in se z izjemo nekaterih posebnosti v dolgi perspektivi bistveno ne razlikujejo od druge italijanske in širše evropske dinamike. Povsem odprta pa ostajajo vprašanja o mehanizmih in dejavnih razvojev, ki so, kot so dokazala najbolj inovativna mednarodna in sama italijanska historično demografska dela, lahko od primera do primera povsem različna, ne glede na podobnost končnega "produkta". Problem je torej v različnih demografskih sistemih in v razmerjih med smrtnostjo, rodnostjo, sklepanjem zakonskih zvez in migracijami, ki jih je mogoče raziskati samo s podrobnejšimi študijami na nominativni metodološki podlagi (se pravi s pritegnitvijo poimenskih serialnih virov). Po zaslugi vse večjega zanimanja med zgodovinarji in antropologi za hribovita družbeno okolja, so bila zlasti Karnija pa tudi druga gorata območja Furlanije, med njimi tudi slovenska dolina Režije, v zadnjih nekaj desetletjih deležna kar bogate tovrstne študijske produkcije. Veliko manj pa je bilo storjenega za nižinske predele. K temu so vsaj delno pripomogle tudi nekatere karakteristike izpolnjevanja župnijskih matrik, med njimi pomanjkljivo beleženje otroških smrti in redkost statusa animarum, kar je za historičnega demografa resna ovira. Dejstvo pa je - podčrtuje avtor - da je uspešno preučevanje zgodovine prebivalstva mogoče le s kombiniranjem mikroraziskav in globalnih agregativnih (številčnih) metodoloških analiz, kar terja zapolnjevanje dosedanjih študijskih vrzeli in nadaljnje pospeševanje raziskovalnih prizadevanj v omenjeni smeri.

Preučevanje prebivalstva se umešča v širši kontekst življenjskega okolja, zato morajo opazovanja upoštevati njegove gospodarske značilnosti in dogajanja, med katerimi so "klasična" tema agrarne kulturne in tržne razmere. Tej tematiki je posvečena študija o prehrani in razširjenosti koruze v Furlaniji v 17. stoletju. Avtor A. Fornasin je za analizo uporabil popis žitnih zalog, ki so ga opravili leta 1656 v zvezi s pošiljanjem agrarnih produktov v Benetke, ki so bile takrat vpletene v vojno. Upoštevajoč način, po katerem je koruzna kultura prodirala v severnoitalijanski prostor, to je z izrinjanjem drugih pomladanskih žit, je omenjeni vir (po logiki obratnega sorazmerja) dragocena podlaga za ugotavljanje stopnje razširjenosti koruze po različnih furlanskih okrožjih. Podatki kažejo zelo raznoliko geografsko sliko, tako da je ponekod koruza sestavljala že tri četrtine pridelanega žita, drugod - kot na primer v Terskih dolinah v Slovenski Benečiji - pa je bila sploh ne-